

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความหมายของพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

Ethnobotany มาจากรากศัพท์ที่ว่า

Ethnic = ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมที่ได้มีการสืบทอดมาแต่โบราณ

Botany = การศึกษาเกี่ยวกับพืช

Dr. John W. Harsberger นักพฤกษศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย Pennsylvania ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้บัญญัติศัพท์ Ethnobotany ใช้เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1895 ในการเสนองานต่อที่ประชุมทางด้านโบราณคดีของมหาวิทยาลัย Pennsylvania และให้ความหมายของพฤกษศาสตร์พื้นบ้านไว้ว่า เป็นการศึกษาถึงพืชที่คนด้อยอารยธรรมและคนดั้งเดิมในท้องถิ่นได้นำมาใช้ประโยชน์ “The study of plants used by primitive and aboriginal people”

สำหรับประเทศไทย คำว่าพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เริ่มใช้ครั้งแรกในการสัมมนาระดับประเทศ เรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน จัดโดยสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ ระหว่างวันที่ 18-22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2534 ซึ่งโดยมีความหมายตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Ethnobotany” โดย ศ.ดร.เต็ม สมิตินันท์, ดร.วีระชัย ณ นคร และคณะ ได้ให้คำนิยามความหมายของพฤกษศาสตร์พื้นบ้านให้กระชับขึ้นและสอดคล้องกับทรัพยากรและวัฒนธรรมไทย ไว้ว่า เป็นการศึกษาถึงประโยชน์ของพืชที่ได้มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณทั้งที่เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย ตลอดจนที่ใช้เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อถือต่าง ๆ รวมถึงวิธีการจำแนกแบบพื้นบ้าน ตลอดจนขั้นตอนการเตรียมและสู่ทางการใช้พืชนั้น ๆ (เต็มและวีระชัย , 2534.)

จากนิยามจะเห็นได้ว่าการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาถึงความรู้ที่เกิดขึ้นจาก ประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดในธรรมชาติ ซึ่งจะมีการสะสมและการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งตลอดระยะเวลาอันยาวนาน ส่งผลไปถึงรูปแบบการดำรงชีวิตและแบบแผนการใช้ทรัพยากรจากธรรมชาตินั่นเอง หรืออีกนัยหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันในนามว่า “ภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น” ดังนั้นหากจะกล่าวว่าการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านนั้นเป็นการศึกษาถึงภูมิปัญญาพื้นบ้านในแง่ของการใช้ประโยชน์จากพืช

2.2 ประวัติการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

ในยุคแรกนั้นการศึกษาพฤกษศาสตร์นั้นเป็นการศึกษาทางด้านอนุกรมวิธานของพืช ผลงานส่วนใหญ่จึงเน้นทางการบรรยายด้านพรรณพฤกษชาติ ซึ่งเป็นพื้นฐานของงานพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ในปัจจุบัน ได้มีการตั้งแต่ครั้งก่อนคริสตศักราช โดยมีการพยายามรวบรวมพรรณพืชจัดเข้าเป็นหมวดหมู่เช่น Theophrastus, 370-285 B.C. ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวิชาพฤกษศาสตร์ ได้เขียนผลงานเรื่อง *Historia Plantarum* สามารถจำแนกพืชได้ประมาณ 480 ชนิด โดยอาศัยลักษณะทางสัณฐานวิทยาเป็นส่วนใหญ่และลักษณะอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับดอก

Dioscorides, 1st AD ได้เขียนหนังสือ *Materia Medica* ซึ่งกล่าวถึงพืชที่ใช้เป็นสมุนไพรพื้นบ้าน ประมาณ 600 ชนิด นับว่าเป็นการบรรยายลักษณะของพืชครั้งแรกที่มีรายละเอียดเกี่ยวกับการนำไปใช้ประโยชน์ และหนังสือเล่มนี้จัดว่าเป็นหนังสือสมุนไพรเล่มแรกของโลก

และจากนั้นก็มีการปรับปรุงเป็นลำดับจนถึงปี ค.ศ. 1737 Linnaeus ได้เสนอผลงานการจัดหมวดหมู่ของพืชระบบใหม่ใน *Genera Plantarum* และต่อมาในปี ค.ศ. 1753 Linnaeus ได้เสนอผลงานชิ้นสำคัญคือ *Species Plantarum* ซึ่งรวบรวมพรรณพืชได้ถึงกว่า 7300 ชนิด และจัดตั้งระบบการตั้งชื่อวิทยาศาสตร์ของสิ่งมีชีวิต Linnaeus ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งวิชาอนุกรมวิธาน ซึ่งผลงานทั้งสองชิ้นนี้ได้รับการยอมรับให้เป็นแม่แบบของจัดจำแนกในปัจจุบัน

แต่จุดเริ่มต้นของการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมาจาก Christopher Columbus ผู้ค้นพบทวีปอเมริกาเหนือ ในปี ค.ศ.1492 เมื่อเดินทางกลับถึงทวีปยุโรป ได้มีรายงานผลการสำรวจทวีปอเมริกา เกี่ยวกับ ภูมิประเทศที่สวยงาม การผจญภัยกับชาวพื้นเมือง การใช้ประโยชน์จากพืชและวิถีชีวิตของชาวอินเดียนแดงที่แตกต่างจากชาวยุโรปอย่างสิ้นเชิง นอกจากนั้น Columbus ยังได้นำเอาพันธุ์พืชต่าง ๆ เช่น เครื่องเทศนานาชนิด ข้าวโพด สับปะรด ยาสูบ เป็นต้น กลับไปยังยุโรปด้วย ทำให้นักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าและศึกษาการใช้ประโยชน์จากพืชกันอย่างกว้างขวาง ก่อให้เกิดการสำรวจพรรณไม้ในท้องถิ่นต่าง ๆ อย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตร้อนที่อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ

ผลงานที่มีบันทึกไว้ในช่วงนี้ เช่น ในปี 1751 Bartram เขียนเรื่องคุณค่าของพืชโดยเฉพาะการค้นพบใหม่ถึงพืชที่ชาวพื้นเมืองรักษากามโรค, ปี 1774 Rush ได้เขียนเรื่องประวัติและยารักษาโรคของชาวอินเดียน, ปี 1797 Martin เขียนเรื่องการใช้พืชเป็นสีของพวกอินเดียน

หลังจากนั้นมาก็ได้มีการศึกษาประโยชน์ของพืชเรื่อยมา จนกระทั่งประมาณปี 1900 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีความสนใจและสนับสนุนการศึกษาทางด้านนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยหลายแห่งได้ให้การศึกษาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านถึงขั้นปริญญาเอก โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยชิคาโก มลรัฐอิลลินอยส์ ได้มีบัณฑิตสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาเอกสาขานี้เป็นคนแรกคือ Dr. David P. Brown ในปี 1990 (วีระชัย, 2539.)

ปัจจุบันการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเป็นที่สนใจและยอมรับกันทั่วโลก จึงได้มีการประชุม นานาชาติด้านชีววิทยาชาติพันธุ์ (International Congress of Ethnobiology) ขึ้นครั้งแรกที่เมือง Belem ประเทศบราซิล ปี 2531 ซึ่งเป็นการชุมนุมผู้เชี่ยวชาญและนักวิจัยสาขาต่าง ๆ ของชีววิทยาพื้นบ้านกว่า 600 ท่านจาก 35 ประเทศทั่วโลก ในจำนวนนี้กว่า 80 % เป็นนักพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

การประชุมนานาชาติด้านชีววิทยาพื้นบ้านนี้มีการจัดขึ้นทุก ๆ สองปี การประชุมครั้งที่ 2 จัด ขึ้นที่เมือง Kunming ประเทศจีน ปี 2533 การประชุมครั้งที่ 3 จัดที่ Mexico City ประเทศเม็กซิโก ปี 2535 การประชุมครั้งที่ 4 จัดที่ เมือง Lucknow ประเทศอินเดีย ปี 2537 การประชุมครั้งล่าสุดคือครั้งที่ 5 จัดที่เมือง Nairobi ประเทศเคนยา เมื่อเดือน กันยายน พ.ศ. 2539 (ชูศรี, 2539)

2.2.1 การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในต่างประเทศ

Bhargava (1983) ได้ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่า Onge ในหมู่เกาะอันดามันและ หมู่เกาะนิโคบาร์ ประเทศอินเดีย ซึ่งชาว Onge อาศัยอยู่ในทางใต้ของหมู่เกาะ สัมผัสพบพืชที่ใช้ ประโยชน์ 40 ชนิด แบ่งเป็น gymnosperm 1 ชนิด angiosperm 39 ชนิด (พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 11 ชนิด พืช ใบเลี้ยงคู่ 28 ชนิด) เป็นพืชอาหาร 21 ชนิด พืชสมุนไพร 12 ชนิด พืชเส้นใย 4 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่ อาศัย 4 ชนิด พืชที่ใช้ทำเครื่องใช้ในที่นี้คือคันธนู 1 ชนิด และลูกธนู 1 ชนิด ชาว Onge รับประทาน เพกา *Oroxylum indicum* Vent. วิธีการรับประทานคล้ายกับวิธีการรับประทานในประเทศไทยคือ นำฝัก ไปทำให้สุกโดยการเผาแล้วจึงรับประทาน นอกจากนี้พบว่ายังคงมีวิธีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่อาศัย การล่าสัตว์ด้วยธนู ทำด้วย *Manilkara littoralis* (Kura) Dub. และรับประทานผลสุกได้ ส่วนลูกศรทำด้วย *Desmos dasymaschalus* (Bl.) Safford.

Gangwar and Ramakrishnan (1990) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชนกลุ่มน้อยของ Arunachal Pradesh ในตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย พบว่ามีพืชใช้ประโยชน์ 171 ชนิด พืชที่น่าสนใจ *Acacia sinuata* (Roxb.) Merr. ใช้ลำต้นเมื่อปลา ต่าง *Trevesia palmata* (Roxb.) Vis ใช้ผลเมื่อปลา *Albizia odoratissima* (L.f.) Benth. ใช้เปลือกต้นย้อมสีได้สีน้ำตาล *Dendrobium hookerianum* Lindl. นำ ดอกมาย้อมสีได้สีเหลือง

Joshi and Edington (1990) ศึกษาพืชสมุนไพรของชาวเนปาล 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้าน Chaubas และหมู่บ้าน Syabru ในพื้นที่ที่พัฒนาแล้วในตอนกลางของประเทศเนปาล พบพืชสมุนไพร 66 ชนิด ในจำนวนนี้มี 17 ชนิด ที่ได้รับการตรวจสอบทาง pharmacology แล้วว่ามีผลจริง เช่น *Gaultheria fragrantissima* Wall. นำน้ำมันที่ได้จากใบมาวดแก้อาการปวดในข้อ หรือนำใบมาจี้ผสมกับน้ำคั้นแก้ ไอ

2.2.2 การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย

ได้มีการจัดสัมมนาระดับประเทศเรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน โครงการแลกเปลี่ยนทรัพยากรห้องสมุดในสาขาพฤกษศาสตร์พื้นเมือง เมื่อ วันที่ 18-22 พฤศจิกายน 2534 โดยคณะกรรมการเอกลักษณ์แห่งชาติ ซึ่งในการประชุมครั้งนี้ได้มีการให้คำจำกัดความ ความหมายของคำว่าพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเป็นครั้งแรก โดย ศ.ดร. เต็มสมิตินันท์ ดร.วีระชัย ณ นคร และคณะ

ชูศรี (2534) ในการสัมมนาระดับประเทศ เรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ได้เสนอแนวทางการศึกษาและวิจัยพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเป็นครั้งแรก พร้อมทั้งเสนอผลงานเรื่องผลไม้ที่ใช้เป็นผักในเชียงใหม่โดยสำรวจผลไม้ที่ใช้เป็นผักในตลาดเชียงใหม่กว่า 30 ชนิด โดยให้รายละเอียดพืชแต่ละชนิด ส่วนที่ใช้ พร้อมทั้งตำรับอาหารที่น่าสนใจของผักพื้นเมือง

Anderson (1986) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าอาข่าในภาคเหนือของประเทศไทย โดยศึกษาพืชสมุนไพรของชาวอาข่าในจังหวัดเชียงใหม่และเชียงรายตามแนวชายแดนที่ติดต่อกับประเทศพม่า ได้ทั้งหมด 121 ชนิด พบว่าแนวทางในการรักษาโรคมะเร็ง 4 วิธี ด้วยกันคือ การรักษาโดยประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ การรักษาโดยพืชสมุนไพรพื้นบ้าน การรักษาโดยการฉีดยาจากหมอลีเถียนซึ่งสามารถฉีดยาได้ สุดท้ายคือการรักษาโรคแผนสมัยใหม่ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจคือ เพกา *Oroxylum indicum* Vent. ซึ่งชาวพื้นเมืองทั่วไปนำฝักมาเผาแล้วรับประทานเป็นเครื่องเคียงกับน้ำพริก แต่ชาวอาข่านำเปลือกต้นหรือใบขี้ นำมาพอกบาดแผลสดหรือแผลไฟไหม้

Anderson (1986) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าลาฮูในประเทศไทย โดยศึกษาพืชสมุนไพรของชาวลาฮูใน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงรายและแม่ฮ่องสอน พบทั้งสิ้น 99 ชนิด โดยแบ่งเป็น พืชสมุนไพร 68 ชนิด และอีก 21 ชนิดเป็นที่ยังไม่มีการรายงานว่ามีผลในการรักษา ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ ได้แก่ ส่อม *Baphicacanthus cusia* Brem. ทั้งต้นต้มน้ำดื่มแก้ไข้ หนาด *Blumea balsamifera* DC. ใช้ใบนำมาแช่น้ำแล้วดื่ม รักษาอาการท้องอืดท้องเฟ้อ หิงเม่น *Crotalaria pallida* Ait. ทั้งต้นนำมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคเกี่ยวกับไต เป็นต้น

Pake (1987) ศึกษาพืชสมุนไพรของชาวเขาเผ่าม้งในประเทศไทย พบพืชสมุนไพรมากกว่า 150 ชนิด โดยใช้หมอยาสมุนไพรทั้งหมด 9 คน ในที่นี้มีพืชประมาณ 20 ชนิดที่หมอยา 2 คนใช้ประโยชน์เหมือนกัน *Ranunculus cantoniensis* DC. นำรากมาต้มน้ำดื่มกับไก่ให้ผู้ชายรับประทานเมื่อร่างกายอ่อนเพลีย หรือมีปัญหาเกี่ยวกับไต *Pinus massoniana* Lamb. ใช้ละอองเรณูนำมาประกอบอาหาร รับประทานเพื่อรักษาโรคผิวหนังหรือกลากเกลื้อน หรือใช้น้ำยางจากต้นนำมาผสมกับขี้เถ้านำมาทาหรือประคบบริเวณที่เป็นโรคเรื้อน

Trisonthi (1990) ได้ศึกษาการใช้ประโยชน์จากผลผลิตจากป่าของคนพื้นเมืองและชาวเขาในจังหวัดเชียงใหม่ และแนวทางการอนุรักษ์ป่าไม้ พบว่ามีพืชที่ใช้ประโยชน์ ได้มากกว่า 100 ชนิด โดย

โดยทำการบันทึกส่วนของพืชที่ใช้ประโยชน์และขั้นตอน วิธีใช้ประโยชน์จากพืช ผลผลิตจากป่าสามารถใช้เป็นพืชอาหาร พืชเครื่องเทศ พืชสมุนไพร พืชที่ใช้เส้นใย พืชสีย้อม เป็นต้น และพบว่าปัจจุบัน *Arenga pinnata* Merr. เป็นพืชที่เสี่ยงต่อการสูญพันธุ์มากเพราะมีความนิยมในการบริโภคเมล็ดมากขึ้นแต่ในขณะเดียวกันไม่นิยมปลูกเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจาก *Arenga pinnata* Merr. ต้องการสภาพแวดล้อมเฉพาะในการเจริญเติบโต

Panthong et al. (1991) รวบรวมพืชสมุนไพรพื้นบ้านในประเทศไทย 326 ชนิด ที่สรรพคุณเป็นยารักษาโรคท้องร่วง ยาระบาย ยาขับลมในท้อง เช่น ว่านน้ำ *Acorus calamus* Linn. ใช้เหง้าได้ดิน รับประทานสดช่วยขับลมในท้อง มะขาม *Tamarindus indica* Linn. และ โหระพา *Ocimum basilicum* Linn. ทั้งสองชนิดนี้มีคุณสมบัติเป็นยาทั้ง 3 ประเภท

รัชดา (2535) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งขาว หมู่บ้านข้างเขื่อน จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบพืชอาหาร 17 ชนิด พืชที่ใช้ทำอุปกรณ์สำหรับประกอบอาหาร 5 ชนิด พืชสมุนไพร 46 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและของใช้อื่น ๆ 20 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด พืชที่น่าสนใจ คือ ดอกแต้ว *Lilium nepalense* D.Don ใช้หัวใต้ดินมาชุบเอาแป้งเป็นก้อนแล้วนำต้มให้สุก รับประทานกับน้ำตาล เป็นขนมหวานของเด็ก พลับพลึง *Crinum asiaticum* Linn. ใช้ใบอังไฟให้อุ่น ๆ พันบริเวณที่ปวดหลังและเอว

จันทรรักษ์ (2536) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวลีซอ หมู่บ้านลีซอลุ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 78 ชนิด โดยแบ่งเป็น พืชอาหารและที่ใช้ประกอบอาหาร 43 ชนิด พืชสมุนไพร 10 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัยและอุปกรณ์ต่าง ๆ 9 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 12 ชนิด และพืชประโยชน์อื่น ๆ 11 ชนิด พืชที่น่าสนใจ คือ บานเย็น *Mirabilis jalapa* Linn. นำเมล็ดจากผลแก่มาบดแล้วทำเป็นแป้งทาหน้า เสี้ยวเครือ *Bauhinia glauca* Wall. นำไปหรือยอดมาตำให้ละเอียดนำไปพอกบาดแผลเป็นยาห้ามเลือด ชาวลีซอไม่นิยมนำต้นทะโล้ *Schima wallichii* Korth. มาสร้างบ้านเรือนหรือใช้ประโยชน์ใด ๆ แม้กระทั่งพืชที่ใช้เผาศพ ทั้งนี้เพราะชาวลีซอมีความเชื่อว่าสมัยก่อนได้มีฟ้าผ่าเกิดขึ้นที่ต้นทะโล้จึงถือว่าเป็นไม้อัปมงคล

ปรีชญา (2536) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งลาย หมู่บ้านแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 88 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหารและที่ใช้ประกอบอาหาร 20 ชนิด พืชสมุนไพร 41 ชนิด พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ 12 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 16 ชนิด และพืชประโยชน์อื่น ๆ 8 ชนิด พบพืชที่น่าสนใจ คือ กัญชง *Cannabis sativa* Linn. นำต้นกัญชงที่โตได้ที่แล้วมาฝัดแคะให้แห้ง เพื่อที่จะสามารถลอกเส้นใยออกมาได้ จากนั้นนำเส้นใยที่ได้มาปั่นเป็นเส้นด้ายแล้วทอเป็นผ้า นำมาตัดเย็บเป็นเสื้อผ้าประจำเผ่าซึ่งมีความเหนียวและทนทานมาก

ปัจจุบันค้าขายกันขงเป็นที่นิยมอย่างมาก จึงนำมีการส่งเสริมให้มีการปลูกเพื่อที่จะได้พืชเศรษฐกิจ อีกชนิดหนึ่ง

ปิยวรรณ (2538) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในเชียงใหม่ พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ 291 ชนิด พบพืชที่น่าสนใจคือ เจตมูลเพลิงแดง *Plumbago indica* Linn. ใช้ลำต้นนำมาต้มน้ำให้สตรีดื่มหลังคลอด ฮ่อสะพายควาย *Hiptage bengalensis* Kurz นำรากหรือลำต้นมาต้มน้ำหรือคองเหล้าดื่มแก้ปวดเมื่อย

เขาวนิษฐ์ (2539) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อยและหนองเขียว จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 272 ชนิด พืชที่น่าสนใจคือ ส้มแปะ *Vaccinium sprengelii* (D. Don) Sleum. ดอกและยอดอ่อนรับประทานเป็นผักจิ้ม น้ำพริก ผลสุกมีรสหวานรับประทานได้ หญ้าถอดปล้อง *Equisetum debile* Roxb. ex Vauch. ทั้งต้นต้มรวมกับข้าวเปลือกดื่มแก้หนาว

ชัยยุทธ (2539) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าถิ่น หมู่บ้านวังเสา จังหวัดน่าน พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 96 ชนิด แบ่งเป็น พืชอาหาร 58 ชนิด พืชสมุนไพร 20 ชนิด พืชที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย 4 ชนิด พืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ 10 ชนิด พืชที่น่าสนใจคือ ต้าง *Trevesia palmata* Vis ดอกประกอบอาหารเช่นแกง ผักกรด *Erythrolalum scandens* Bl. ยอดอ่อนประกอบอาหาร

จิตติพร (2540) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าอาข่า หมู่บ้านคอยสะโงะ อ. เชียงแสน จ. เชียงราย พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ 112 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหาร 69 ชนิด พืชสมุนไพร 30 ชนิด พืชที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ 16 ชนิด พืชประโยชน์อื่น ๆ 13 ชนิด พบพืชที่น่าสนใจคือ พลับพลา *Microcos paniculata* Linn. รับประทานผลสุกและยอดอ่อน หรือนำยอดอ่อนมาประกอบอาหารเช่นแกง

ทัศนวิเศษ (2540) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ามูเซอคำ หมู่บ้านห้วยโป่ง อ. เวียงป่าเป้า จ. เชียงราย พบพืชที่ใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 81 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหาร 30 ชนิด พืชสมุนไพร 44 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 4 ชนิด พืชประโยชน์อื่น ๆ 7 ชนิด พืชที่น่าสนใจ ปอสา *Broussonetia papyrifera* Vent. ใบใช้เป็นอาหารหมู กว่าคายนางายเป็น *Kalanchoe pinnata* (Lamk.) Pers ใบนำมาอังไฟแล้วตำให้ละเอียดพอกแผลน้ำร้อนลวก หรือไฟไหม้

พรอนันต์ (2540) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าลีซอ หมู่บ้านสามกุกา อ. เวียงป่าเป้า จ. เชียงราย พบพืชที่ใช้ประโยชน์ 83 ชนิด แบ่งเป็นพืชอาหาร 36 ชนิด พืชสมุนไพร 15 ชนิด พืชที่ใช้เลี้ยงสัตว์ 6 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 8 ชนิด พืชประโยชน์อื่น ๆ 24 ชนิด พืชที่น่าสนใจคือ กะดังใบ *Leea indica* Merr. รากต้มน้ำดื่มแก้ขัดปัสสาวะ ส้มผัด *Rhus chinensis* Muell. รับประทานผลสด

2.3 จังหวัดน่าน

2.3.1 ประวัติและความเป็นมา

น่านเป็นเมืองโบราณหนึ่งในอาณาจักรล้านนาไทย เมืองน่านแต่เดิมอยู่ตำบลศิลาเพชร ในเขตอำเภอปัว อยู่ห่างจากอำเภอเมืองไปทางทิศเหนือประมาณ 70 กิโลเมตร ผู้สร้างเมืองคือ “พญาภูคา” สร้างให้แก่ราชบุตรบุญธรรมชื่อขุนฟอง จึงนับว่าขุนฟองเป็นผู้ปกครองเมืององค์แรก เมื่อพระยาภูคาสร้างเมืองเสร็จแล้วขนานนามให้ว่า “วรรณคร” ซึ่งหมายถึง “เมืองที่ดี” ประมาณว่าเมืองน่านสร้างเสร็จในราวปี พ.ศ. 1825 ต่อมา พญาการเมือง กษัตริย์องค์ที่ 5 ของวรรณคร ได้อพยพผู้คนพลเมืองมาสร้างเมืองใหม่ขึ้นที่บริเวณภูเพียงแช่แห้ง แล้วขนานนามเมืองใหม่ว่า “เมืองภูเพียงแช่แห้ง”

พ.ศ. 1911 สมัยพญาผากอง ราชโอรสของพญาการเมืองได้อพยพผู้คนมาสร้างเมืองใหม่ที่บ้านห้วยไคร้ซึ่งเป็นที่ราบกว้างขวางอุดมสมบูรณ์อยู่ทางตะวันตกของฝั่งแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นเขตเทศบาลในปัจจุบัน จากนั้นเมืองน่านก็มีการสลับเปลี่ยนผู้ครองนครสืบทอดกันมา

จนกระทั่งเมื่อปี พ.ศ. 2004 อาณาจักรล้านนาเจริญรุ่งเรืองมากมีเมืองเชียงใหม่เป็นราชธานี มีพญามังรายเป็นผู้ครองนคร ได้ผนวกเอาเมืองน่านเป็นเมืองขึ้นและรวมเป็นอาณาจักรล้านนา

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2099 อาณาจักรล้านนาเสื่อมลงตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศพม่า เมืองน่านก็เป็นเมืองขึ้นของพม่าด้วย จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. 2317 เมืองเชียงใหม่สามารถรบชนะพม่าได้ และได้รวบรวมหัวเมืองต่าง ๆ รวมทั้งเมืองน่านด้วยกลับมารวมเป็นเป็นอาณาจักรล้านนาอีกครั้ง

พ.ศ. 2352 อาณาจักรล้านนาเสื่อมลง จึงถูกผนวกเข้าอยู่ในอาณาจักรไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมืองน่านจึงถูกแบ่งออกจากอาณาจักรล้านนามีฐานะเป็นเมืองประเทศราช มีเจ้าครองนครขึ้นตรงกับกรุงรัตนโกสินทร์เรื่อยมา เมืองน่านมีเจ้าครองนครเรื่อยมาจนถึงเมื่อ พ.ศ. 2461 พลตรีเจ้ามหาพรหมสุรธาดา เป็นเจ้าผู้ครองนครองค์สุดท้าย และถึงแก่พิราลัยเมื่อปี พ.ศ. 2474 ซึ่งตรงกับรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ต่อถึงรัชกาลที่ 7

นับแต่พญาภูคาสร้างเมืองวรรณคร จนถึงเจ้ามหาพรหมสุรธาดา ผู้ครองนครองค์สุดท้าย มีเจ้าผู้ครองนครทั้งสิ้น 65 องค์ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้ประกาศยกเลิกตำแหน่งผู้ครองนครหัวเมืองต่าง ๆ และให้หัวเมืองต่าง ๆ มีฐานะเป็นจังหวัด ได้ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย

นามเมือง คำว่าเมืองน่านนั้น สันนิษฐานว่าเพี้ยนมาจากคำว่า “น่าน” ซึ่งเป็นภาษาจีน แปลว่า ทิศใต้ และต่อมาเรียกว่า “เมืองน่าน” บ้าง “เมืองนันทบุรี” บ้าง แต่ตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเรียกว่า “เมืองน่าน” และในตำนานพระธาตุแช่แห้งก็ได้กล่าวไว้ว่า “เมืองน่านเป็นนามที่ตั้งขึ้นโดยพุทธท้านาย ส่วนเมืองนันทบุรี นั้นเป็นนามที่ตั้งขึ้นใหม่ในสมัยล้านนาไทย

อย่างไรก็ตามยังมีได้ทั้งนามเดิมเสียทีเดียว คงเรียกกันว่า “นันทบุรีศรีนครน่าน” แต่ชาวเมื่อนิยมเรียกนามเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” มาจนทุกวันนี้ (วรางคณา, 2532)

2.3.2 ที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดที่อยู่ทางด้านตะวันออกของภาคเหนือตอนบน อยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครตามทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 101 ประมาณ 668 กิโลเมตร ทางตอนเหนือและตะวันออกของจังหวัดมีเทือกเขาหลวงพระบางทอดตัวยาวเหยียดวกโค้งลงมาเป็นปราการธรรมชาติกั้นอาณาเขตลาว มีพรมแดนยาวประมาณ 277 กิโลเมตร และทางตะวันตกมีเทือกเขาขุนยม 2 กับเทือกเขาฝิ่ปันน้ำ

ตั้งอยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ 18 องศา 00 ลิปดา 45 ฟลิปดา ถึง 19 องศา 38 ลิปดา 3 ฟลิปดา และเส้นแวงที่ 100 องศา 20 ลิปดา 26 ฟลิปดา ถึง 101 องศา 21 ลิปดา 25 ฟลิปดา ตะวันออก มีพื้นที่ประมาณ 11,472.027 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงฮ่อน-หงสา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศใต้	ติดต่อกับ จังหวัดแพร่ อุตรดิตถ์
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับแขวงไชยบุรี สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ จังหวัดแพร่ พะเยา และเชียงราย

2.3.3 การปกครอง

แบ่งเขตการปกครองส่วนภูมิภาคออกเป็น 12 อำเภอ กับอีก 1 กิ่งอำเภอ 99 ตำบล 802 หมู่บ้าน โดยมีอำเภอและกิ่งอำเภอดังนี้คือ

อำเภอเมือง	อำเภอท่าวังผา	อำเภอทุ่งช้าง	อำเภอนาน้อย
อำเภอปัว	อำเภอเชียงกลาง	อำเภอบ้านหลวง	อำเภอเวียงสา
อำเภอแม่จริม	อำเภอสันติสุข	อำเภอนาหมื่น	อำเภอบ่อเกลือ
กิ่งอำเภอสองแคว			

การปกครองส่วนท้องถิ่นประกอบด้วยองค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล 1 แห่ง
สุขาภิบาล 7 แห่ง

(สำนักงานสถิติจังหวัดน่าน, 2539)

2.3.4 ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดน่านเป็นจังหวัดชายแดนตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบน มีพื้นที่ 11,472.027 ตารางกิโลเมตร หรือ 7,170,045 ไร่ ภูมิประเทศส่วนใหญ่เต็มไปด้วยเทือกเขาสลับซับซ้อน พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูงซึ่งมีความลาดชันเกินกว่า 30 องศา พื้นที่ราบของจังหวัดมีอยู่ค่อนข้างจำกัด ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่ราบแบบแคบๆ สามารถทำการเกษตรแบบถาวรได้เพียง 11.6 % ของพื้นที่ทั้งหมด จากแผนพัฒนาชนบทระดับจังหวัด ประจำปี พ.ศ. 2531 จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ประมาณ 3,273,750 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 45.66 ของพื้นที่ทั้งจังหวัดมีพื้นที่การเกษตร 876,043 ไร่ หรือเท่ากับร้อยละ 12.22 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

จากการศึกษาโดยการใช้ภาพถ่ายทางดาวเทียม ของกรมป่าไม้เมื่อ พ.ศ. 2525 มีพื้นที่ป่าไม้ทั้งสิ้นประมาณ 5,615 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 48.94 % ของพื้นที่จังหวัด และในปี 2528 จากภาพถ่ายทางอากาศ เหลือเนื้อที่ป่าไม้เพียง 5,238 ตารางกิโลเมตร หรือคิดเป็นร้อยละ 45.66 ของพื้นที่จังหวัด ดังนั้นพบว่าระยะเวลาเพียง 3 ปี เนื้อที่ของป่าไม้ถูกทำลายลงถึงประมาณ 377 ตารางกิโลเมตร นับว่าเป็นการลดลงของจำนวนเนื้อที่ป่าไม้อย่างรวดเร็วมากที่สุดจังหวัดหนึ่งของประเทศ (สมเจตน์, 2535)

2.3.5 ลักษณะภูมิอากาศ

จังหวัดน่านตามปกติจะมี 3 ฤดู เช่นเดียวกับภาคอื่นๆ ของประเทศ แต่เนื่องจากสภาพป่าไม้ถูกทำลายไปมาก จึงเป็นผลต่อสภาพภูมิอากาศดังนี้

ฤดูร้อน อยู่ช่วงเดือนกุมภาพันธ์ - เมษายน ระยะเวลาค่อนข้างสั้น ซึ่งมีอากาศร้อนและแห้งแล้ง โดยเฉพาะในเดือนเมษายนมีอุณหภูมิโดยเฉลี่ยประมาณ 41.7 องศาเซลเซียส

ฤดูฝน อยู่ช่วงเดือนพฤษภาคม - ตุลาคม ในปี พ.ศ. 2538 มีฝนตกประมาณ 133 วัน ปริมาณน้ำฝนที่วัดได้ทั้งปีรวม 1476.2 มิลลิเมตร ซึ่งจะมีฝนตกชุกในเดือนสิงหาคม

ฤดูหนาว อยู่ในช่วงเดือนพฤศจิกายน - มกราคม จะมีอากาศหนาวเย็นมากในช่วงเดือนธันวาคมและมกราคม เดือนธันวาคมมีอากาศหนาวที่สุดประมาณ 9.2 องศาเซลเซียส

2.3.6 ประชากร

ชาวเมืองน่านเป็นชนพื้นเมืองในภาคพื้นล้านนาไทยประกอบด้วยชนกลุ่มน้อยหรือชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น ม้ง เย้า ขมุ ถิ่น ไทลื้อและ มลาบรี มีจำนวนประชากรทั้งหมด 480,771 คน เป็นผู้ชาย 243,724 คน ผู้หญิง 237,047 คน (ข้อมูลจากสำนักงานทะเบียนกลาง กรมการปกครอง ณ วันที่ 31 ธ.ค. 2539.)

ปัจจุบันชนกลุ่มน้อยที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ได้เพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นเรื่อย ๆ กรมสงเคราะห์ชาวเขาได้ทำการสำรวจจำนวนประชากรชนกลุ่มน้อยเพื่อที่จะได้ทราบถึงจำนวนประชากรของชนกลุ่มน้อยที่แท้จริง เพื่อที่จะได้นำข้อมูลไปใช้ในประโยชน์ในด้านต่าง ๆ

ตาราง 1 แสดงข้อมูลชุมชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย จำแนกรายการตามจังหวัด ปี 2538.

จังหวัด	กลุ่มบ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนเพศชาย	จำนวนเพศหญิง	ประชากรรวม
กาญจนบุรี	97	5935	14726	14007	28733
ประจวบคีรีขันธ์	3	261	722	609	1331
เพชรบุรี	12	651	1975	1684	3659
ราชบุรี	29	1785	4282	4025	8307
สุพรรณบุรี	15	885	1990	1941	3931
กำแพงเพชร	28	1254	4344	4269	8613
เชียงราย	513	25398	75657	75727	151414
เชียงใหม่	1502	52533	139194	133633	272797
ตาก	465	17950	49195	48594	97789
น่าน	233	11754	42035	40106	82141
พิจิตรโลก	7	799	2830	2703	5533
เพชรบูรณ์	17	1658	5624	6211	11835
แพร่	22	2134	5406	5134	10540
แม่ฮ่องสอน	576	19408	52428	50037	102465
ลำปาง	68	2306	6655	6425	13080
ลำพูน	64	5447	12571	12138	24709
สุโขทัย	10	320	1029	995	2024
อุทัยธานี	36	1353	3124	2961	6085
พะเยา	52	2863	8799	8731	17530
เลย	1	127	385	373	758
รวม	3750	154821	432971	420303	853274

ตาราง 2 แสดงข้อมูลชุมชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทยจำแนกรายการตามเผ่า

ชาติพันธุ์ (เผ่า)	กลุ่มบ้าน	จำนวนหลัง คาเรือน	จำนวนเพศ ชาย	จำนวนเพศ หญิง	ประชากรรวม
กะเหรี่ยง	2017	70046	179909	173201	353110
ม้ง	242	14430	55958	55719	111677
เย้า	184	5787	20990	20707	41697
อีเก้อ	256	8484	24987	24916	49903
มูเซอ	447	15025	41663	40495	82158
ลีซอ	149	5403	15668	15795	31463
ลัวะ	67	3308	8794	8552	17346
กีน	152	6940	24498	23527	48025
ขมุ	33	1934	5297	4901	10198
มลาปรี	1	10	31	26	57
ปะหล่อง	4	347	988	949	1937
ตองซุ	4	53	145	131	276
จิ้นฮ่อ	65	3414	10232	9541	19773
ไทยใหญ่	57	2799	7129	6681	13810
ไทยลื้อ	14	860	1980	1924	3904
ไทยพื้นราบ	472	15921	34327	32864	67191
อื่น ๆ	9	110	375	374	749
รวม	4178	154821	432971	420308	853274

(กองสงเคราะห์ชาวเขา, 2538)

2.4 รายละเอียดของชนกลุ่มน้อยที่ทำการศึกษา

2.4.1 ไทลื้อ

2.4.1.1. ประวัติและความเป็นมา

ชนชาติไทเป็นหนึ่งใน 23 ชนชาติ ของชนชาติกลุ่มน้อยในมณฑลยูนนาน ซึ่งตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีระบุว่า ชาวไทลื้อดำรงความเป็นชนชาติมานานกว่า 2,000 ปี โดยมีพญาเจื่อง เป็นพระเจ้าแผ่นดินของชาวไทลื้อพระองค์แรก ที่สามารถรวบรวมชาวไทลื้อกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยให้เป็นปึกแผ่น เป็นแคว้นที่มีขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และศิลปวัฒนธรรมเป็นของตัวเอง และประกาศอิสรภาพไม่ขึ้นต่ออาณาจักรต้าหลี่ของจีน ในราวปี พ.ศ. 1723

เถลิงพระนามเป็น “สมเด็จพระเจ้าหอคำเชียงรุ่งองค์ที่ 1 โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมือง เชียงรุ่ง

อาณาจักรเชียงรุ่งเป็นปึกแผ่นแน่นหนาจนถึงรัชสมัย “พระเจ้าอินทร์เมือง” รัชกาลที่ 21 จึงได้มีการจัดระบบการปกครองภายในอาณาจักรใหม่ โดยทรงจัดสรรหัวเมืองในครอบครอง ชาวไทลื้อมีหลักแหล่งดั้งเดิมอยู่ในเขตสิบสองปันนา มณฑลยูนนาน ประเทศจีนตอนใต้ เชื่อกันว่าอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยหลายครั้ง ทั้งเหตุผลทางการเมือง และเหตุผลในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพื้นที่บางแห่งในถิ่นเดิมทึบตันดาร พื้นที่สำหรับทำการเกษตรเพื่อยังชีพจำกัดลง ฤกษ์โจรผู้ร้ายปล้นสดมภ์รบกวน ได้รับการกดขี่ข่มเหงจากชนชั้นผู้ปกครอง คือ จีน และพม่า กลุ่มชนไทลื้อจึงได้รวมตัวกันอพยพเข้ามาอาศัยทำกิน บนผืนแผ่นดินทางตอนเหนือของประเทศไทย ลื้อบางกลุ่มก็ถูกกวาดต้อนมาด้วยเหตุผลทางการเมืองยุค “เก็บผักใส่ซ้าเก็บข้าใส่เมือง” ก็มี บางส่วนก็อพยพหนีภัยสงครามกลางเมืองในช่วงเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศจีน และบางกลุ่มก็มีการอพยพตามสายเครือญาติ จากจังหวัดหนึ่งไปยังจังหวัดหนึ่ง โดยการไปมาหาสู่ค้าขายซึ่งกันและกันก็มี

หลักฐานจากพงศาวดารเมืองน่านได้กล่าวไว้หลายแห่งหลายตอนว่าเจ้าผู้ครองนครน่านได้ยกทัพขึ้นไปกวาดต้อนเอาคนไทลื้อจากสิบสองปันนามาไว้ที่เมืองน่าน อาทิเช่น เมื่อ จ.ศ. 1174 (พ.ศ.2355) เจ้าหลวงสุมนเทวราช “...ก็ได้กวาดต้อนเอาคนครัวเมืองลำ เมืองพง เชียงแฉัง เมืองหลวงภูคา ลงมาไว้เมืองน่าน มีคน 6,000 คนนั้นแล” ในสมัยเจ้าอนันตวรฤทธิเดช เมื่อ จ.ศ. 1215 ก็ได้ยกทัพไปตีเมืองเชียงรุ่ง เมืองเชียงตุง โดยตามเสด็จไปพร้อมกับกองทัพของกรมหลวงวงษาราชสนิท และในสมัยพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชก็ได้ขึ้นไปทำศึกกับแคว้นสิบสองปันนาหลายครั้ง เช่นเดียวกัน อาทิ เมื่อพ.ศ. 2398 ไปตีเมืองเชียงรุ่ง และนำตัวพญาหลวงบังคับเจ้าเมืองเชียงรุ่งเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ กรุงเทพฯ พ.ศ. 2399 ได้ไปกวาดต้อนครอบครัวลื้อเมืองพงเขตสิบสองปันนา ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในบังคับขอให้เข้ามาอยู่ในเขตเมืองน่าน ประมาณพัน

คนเศษ ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองเชียงม่วน และเมืองเชียงคำ (ขณะนั้นเมืองทั้งสองเป็นเขตการปกครองของจังหวัดน่าน ปัจจุบันอยู่ในเขตการปกครองของจังหวัดพะเยา)

ในหนังสือ “ชาติพงศาวดาร” ได้กล่าวถึงไทลื้อตอนหนึ่งว่า “...ถิ่นฐานของพวกไทลื้อส่วนใหญ่อยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำโขง แต่ก็มียุ่อยู่มากที่อพยพเข้ามาอยู่ฝั่งไทย โดยเฉพาะในจังหวัดลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ น่าน ทางภาษาและประเพณี ปัจจุบันคล้ายไทยทางภาคเหนือไปแล้ว แม้ที่ว่าพวกนี้จะแต่งกายแบบก่อนเป็นแบบของตนเองก็ตาม...”

พระยาอนุমানราชชนได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ไทยจีน” ว่า ชาวลื้อเป็นคนไทย ที่รู้จักหนังสือ มีดินแดนดั้งเดิมอยู่ในสิบสองปันนา ซึ่งเป็นเขตแดนระหว่างพม่ากับตังเกี๋ย มีการแบ่งเขตแคว้นสิบสองปันนาออกเป็นเมืองใหญ่น้อยถึง 28 เมือง

2.4.1.2. การตั้งถิ่นฐานของชาวไทลื้อในจังหวัดน่าน

จากการออกสำรวจข้อมูลภาคสนาม และข้อมูลรายละเอียดที่ได้จากสำนักงานศึกษาธิการอำเภอต่างๆ ที่มีชุมชนไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่ ทำให้ทราบรายละเอียดของกลุ่มชนไทลื้อในเขตจังหวัดน่านอย่างค่อนข้างจะสมบูรณ์ พื้นที่ที่ชาวไทลื้อตั้งถิ่นฐานอยู่มากที่สุด มี 4 อำเภอ คือ

1. อำเภอทุ่งช้าง
2. อำเภอเชียงกลาง
3. อำเภอปัว
4. อำเภอท่าวังผา

สำหรับชาวไทลื้อในเขตตำบลศิลาแลง อำเภอปัว นั้นได้แก่ บ้านเฮี้ยหมู 1 บ้านคอนไชย หมู 3 บ้านดินตอก หมู 4 บ้านหัวน้ำ หมู 5 บ้านฝาย หมู 7 บ้านเฮี้ยหัวคอย หมู 6 สำหรับประวัติการอพยพของชุมชนไทลื้อในกลุ่มนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่ามาจากที่ไหน หมูบ้านมีความเป็นมาอย่างไร จากการสอบถามพระครูศิริปัญญาธร เจ้าคณะตำบลปัวเขต 3 อายุ 75 ปี และพระครูสุภัทรนันท์คุณ เจ้าอาวาสวัดป่าเหมือด แม่หวงจอมแบ่ง ช่างเหล็ก อายุ 94 ปี บ้านคอนไชย และนายมงคล ฑีฆาวงศ์ อายุ 68 ปี บ้านคำ พอสรุปได้ว่าลื้อจากตำบลศิลาแลงนั้น เป็นลื้อมาจากเมืองเชียงรุ่ง และลื้อตำบลนี้จะเรียกตัวเองว่า “ลื้อซ้อ” หลักฐานที่บ่งบอกว่ามาจากเขตลื้อเชียงรุ่ง ก็คือหอผีบ้านคอนไชย เจ้าอาวาสวัดป่าเหมือดได้ให้ข้อมูลว่า เมื่อครั้งหม่อมเจ้าคำลื้อ ผู้นำชาวไทลื้อในยุคนาน ได้มีโอกาสมาเยี่ยมหมู่บ้านคอนไชย และได้เห็นหอผีประจำหมู่บ้าน และได้บอกว่าลื้อที่อาศัยในหมู่บ้านนี้เป็นลื้อมาจากเมืองเชียงรุ่ง (สมเจตน์ , 2535)

การสำรวจพื้นที่ที่จะสัมภาษณ์ชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ในเขตจังหวัดน่าน ปัจจุบันปรากฏว่ามีชาวไทลื้ออย่างน้อย 58 หมู่บ้านในอำเภอต่างๆ โดยบ้านเขี้ยว ต.ศิลาแลง อ.ปัว นั้นมีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เชียงรุ่ง เมืองเงิน เมืองยอง เมืองเลน และเมืองพาน

ถิ่นเดิมของชาวไทลื้อในเมืองน่านนั้นอยู่บริเวณชายแดนที่บรรจบกันของสิบสองปันนา เชียงตุง ลาวและล้านนา ได้แก่เมืองลำ เมืองเลน เมืองซอน เมืองยอง เมืองยู้ เมืองหลวย เชียงแขง เชียงลาบ เมืองเงิน เมืองพาน และเมืองงอบ นอกจากนี้ที่ตั้งภูมิศาสตร์ที่ใกล้เคียงกันแล้ว ยังมีชื่อที่น่าสังเกตบางประการเกี่ยวกับเมืองเหล่านี้ ซึ่งน่าจะมีผลต่อการอพยพมาตั้งถิ่นฐานในจังหวัดน่านของชาวไทลื้อ ตลอดจนการปรับตัวเข้ากับโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมของน่าน คือ

ประการแรก เมืองต่างๆ เหล่านี้เคยอยู่ใต้อำนาจของชาวล้านนาในยุคสมัยที่ล้านนามีความเข้มแข็งทางการเมือง การยอมรับอำนาจทางการเมืองของรัฐที่เข้มแข็งกว่าเป็นแบบฉบับของรัฐแบบจารีต ที่อาณาเขตของแต่ละรัฐไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับอำนาจและความสามารถของผู้ปกครอง รัฐที่ผู้ปกครองเข้มแข็งมีความสามารถในการรบก็จะขยายอาณาเขตครอบงำเมืองอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เมืองชายแดนเหล่านี้จึงเปลี่ยนเจ้าอธิราชอยู่เสมอ

ประการที่สองการเดินทางไปมาหาสู่กันเป็นปกติวิสัย ผู้คนของเมืองต่างๆ ในสิบสองปันนา เชียงตุง ลาว และล้านนา มีการเดินทางติดต่อกันอยู่เสมอคงปรากฏในหนังสือ “พื้นนาเมืองน่าน” ระบุถึงระยะทางและระยะเวลาที่ใช้ในการเดินทางระหว่างเมือง

ประการที่สาม เมืองที่ชาวไทลื้ออาศัยอยู่บางเมืองเคยเป็นส่วนหนึ่งของน่านมาก่อน กฎหมายบางฉบับของน่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาณาจักรหลักคำที่รวบรวมขึ้นราว พ.ศ. 2395 กล่าวถึงนาสักดีดอกของเจ้านายผู้ปกครองของเมืองน่านได้ระบุศักดิ์นาของเจ้าพระยาเลน เจ้าเมืองเชียงแขง เจ้าเมืองพูคา เจ้าเมืองหลวง เจ้าเมืองเชียงลาบ และเจ้าเมืองลำ ที่เป็นเมืองลื้อ (สรวิชาติ อ่องสกุล หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนาจากเอกสารคัมภีร์ใบลาน และพับหนังสือ เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 2536 หน้า 75) แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเมืองเหล่านี้ในกลุ่มเมืองบริวารของน่าน (รัตนพร และคณะ, 2537)

2.4.1.3. เชื้อชาติและภาษา

ชนชาติไทมีภาษาและอักษรของตนเอง ภาษาไทจัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน-ทิเบต สาขาภาษาจ้วง-ตุง กลุ่มภาษาจ้วง-ไท ภาษาไทจำแนกได้เป็นสองภาษาท้องถิ่นอันได้แก่ ภาษาไทลื้อและภาษาไทนา ท้องถิ่นที่ใช้ภาษาไทลื้อคือชาวไทในเขตปกครองตนเองของชนชาวไทแห่งสิบสองปันนา ส่วนท้องถิ่นภาษาไทนาได้แก่ชาวไทในเขตปกครองตนเองของชนชาวไทและชนชาวขะฉั่นแห่งได้กุง เป็นต้น หลักทั่วไปสำหรับลักษณะโครงสร้างของประโยคของภาษาไท คือ ประธาน-กริยา-

กริยา-กรรม ส่วนเสียงวรรณยุกต์มีหกเสียง จำนวนคำศัพท์ในภาษาไทยมีมากมายหลากหลาย ในจำนวนคำศัพท์ดังกล่าวมีอยู่ไม่น้อยที่เป็นคำศัพท์ภาษาจีนในปัจจุบัน

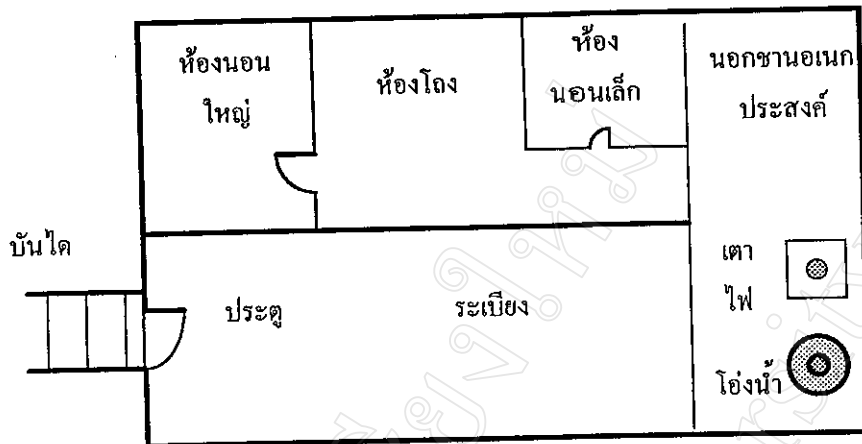
คำเรียกชื่อระหว่างเครือญาติของชนชาวไทย ก็มีลักษณะพิเศษอยู่ไม่น้อยสะท้อนถึงความสัมพันธ์ทางการสมรสและความสัมพันธ์ในครอบครัว เช่น “พ่อหลวง” หมายถึง ลุง “แม่หลวง” หมายถึง ป้า “อี่ปู่และอียาย” หมายถึง ปู่หรือย่า หรือหมายถึงว่าหัวหน้าตระกูล ก็ได้ (เจณเส็งจาง และจางหยวนซิ่ง, 2530)

2.4.1.4. ถิ่นที่อยู่อาศัยและสภาพหมู่บ้าน

ชาวไทยที่อาศัยอยู่ที่ราบบริเวณหุบเขาตามแม่น้ำของภูมิภาคกึ่งโซนร้อน ซึ่งภูมิภาคนี้เป็นที่ต่ำชื้นและ อากาศร้อน ดังนั้น บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของพวกเขาจึงได้สร้างขึ้นเพื่อให้เหมาะสมแก่สถานะพิเศษเช่นนี้ เอกสารโบราณทางประวัติศาสตร์ได้กล่าวถึงชนชาติไทว่า “อยู่อาศัยในบ้านแบบเรือนยกพื้นสูง โดยปราศจากกำแพงเมือง” เรือนที่อยู่อาศัยเช่นนี้ เรียกว่า “กันหลัน” ซึ่งเป็นเรือนไม้ไผ่

การแบ่งส่วนใช้สอยในบ้าน ได้แสดงให้เห็นรูปแบบวิถีชีวิตของผู้อาศัยได้เป็นอย่างดี โดยส่วนใหญ่แบ่งพื้นที่การใช้สอยออกเป็น 6 ส่วน ได้แก่

1. ใต้ถุนเรือน ใช้เป็นที่ทอผ้า ผูกสัตว์เลี้ยง เช่นวัว ควาย ม้า หรือเล้าไก่ คอกหมู
2. บันได ในความเชื่อสมัยก่อนนิยม บันไดมี 9 ขั้น และหันไปทางทิศตะวันออก แต่ในปัจจุบันก็ยังคงนิยมบันไดที่เป็นเลขคู่
3. ระเบียงหน้า มีหลังคาคลุมช่วยให้พ้นจากแดดร้อนและยังเปิดโล่งรับลมเย็น จึงมักใช้เป็นที่พักผ่อน
4. ห้องโถง ใช้ประกอบอาหาร รับประทานอาหารและเป็นที่นั่งนอนสำหรับแขกที่มาพัก
5. ห้องนอน อยู่ทางด้านซ้ายของห้องโถง นิยมไม่มีหน้าต่าง มีประตูเพียงหนึ่งบาน
6. นอกชาน ใช้เป็นที่ล้างหน้าชำระร่างกายในเวลาเช้าและเย็น มุมหนึ่งของนอกชานจะตั้งโถงดินเผาขนาดใหญ่สำหรับใส่น้ำไว้ใช้ทำความสะอาดร่างกาย (จูเหลียงเหวิน, 2537)

รูป 1 แสดงแผนผังการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านของไทยลื้อ

2.4.1.5. ลักษณะทางกายภาพ

ชาวไทยลื้อมีผิวพรรณขาว รูปร่างสันทนต์ไม่ค่อยแตกต่างจากชาวไทยโดยทั่วไป โดยส่วนใหญ่ชาวไทยลื้อมีหน้าตาดีทั้งชายและหญิง

การแต่งกายของผู้หญิง คือ การสวมเสื้อที่มีสายหน้าเฉียงมาผูกติดกันตรงมุมด้านซ้ายหรือขวา หรือใช้กระดุมเงินขนาดใหญ่เกี่ยวกันไว้ เรียกว่า “เสื้อปัก” สีดำหรือสีคราม ตัวเสื้อรัดรูป เหวลอย ชายเสื้อยกลอยขึ้น 2 ซ้ำง สวมเสื้อขลิบด้วยแถบผ้าต่าง ๆ นุ่งผ้าซิ่นลายขวาง มีลวดลายสีต่าง ๆ ต่อเชิงด้วยผ้า นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าสีขาวหรือสีชมพู นิยมเกล้าผมมวยเป็นแบบเฉพาะ ตรงยอดมวยมีการม้วนผมเป็นวงกลม เรียกว่า “มวยว่อง” นิยมเจาะหูใส่ลานเงิน สวมกำไลเงิน

ผู้ชายนิยมนุ่งกางเกงขาก๊วย สีดำหรือสีคราม สวมเสื้อเอวลอยสีดำหรือสีครามเช่นกัน ขลิบด้วยแถบผ้าสีต่าง ๆ แต่รูปทรงเสื้อต่างจากของหญิง นิยมโพกศีรษะด้วยผ้าขาว (ทรงศักดิ์, 2529.)

2.4.1.6. ลักษณะทางสังคม

ระบบทางครอบครัวของชนชาวไทยลื้อเป็นระบบครอบครัวขนาดเล็กที่มีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว คนสองสามรุ่นจะอยู่ร่วมกันจำนวนหนึ่งประมาณ 4-6 ครอบครัว ชายหญิงชาวไทยลื้อค่อนข้างจะมีความเสมอภาคและมีความเกรงอกเกรงใจซึ่งกันและกัน แต่ภรรยาจะเกรงใจและให้เกียรติสามีมากกว่า

บุตรธิดาเมื่อสมรสแล้วปกติจะแยกออกไปอยู่ต่างหากจากบิดามารดา มีแต่บุตรคนสุดท้ายที่สมรสโดยให้สามีมาอยู่ที่บ้านตน หรือบุตรคนสุดท้ายที่สมรสแล้วซึ่งเป็นทายาทที่จะรับทรัพย์

มรดกของบิดามารดาจึงจะอยู่ด้วยกัน ซึ่งทรัพย์สินทั้งหมดอันได้แก่ บ้านเรือน สัตว์เลี้ยง สัตว์พาหนะ เครื่องมือทำนา พืชพันธุ์ธัญญาหาร และเครื่องใช้ไม้สอยในครัวเรือนเป็นทรัพย์สินมรดกที่บุตรหรือบุตรคนสุดท้ายต้องจะได้รับเป็นส่วนใหญ่ (เฉาเสิงจางและจางหยวนซิง, 2530.)

2.4.1.7. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ลักษณะทางเศรษฐกิจแบบเลี้ยงตนเอง กล่าวคือผลผลิตทางการเกษตรทุกรูปแบบผลิตขึ้นเพื่อบริโภคเอง พืชหลักที่ทำการเพาะปลูกได้แก่ ข้าวโดยเฉพาะข้าวเหนียว ข้าวโพด มีการปลูกพืชนอกฤดูกาล เช่น ยาสูบ พริก ถั่ว ฝ้าย เป็นต้น (รัตนพร และคณะ, 2527.)

ยามว่างหลังจากการเก็บเกี่ยวแล้วสตรีชาวไทลื้อนิยมทอผ้า หรืองานจักสานเครื่องใช้ เพื่อประโยชน์ใช้สอยภายในบ้าน ในปัจจุบันผ้าฝ้ายทอลายไทลื้อ เป็นที่นิยมมากสายหนึ่ง สามารถทำรายได้ได้ดีทางหนึ่ง

2.4.1.8. ศาสนา

ศาสนาดั้งเดิมของชนเผ่าไทลื้อก็คือการนับถือผี แม้ว่าต่อมาจะรับนับถือพุทธศาสนาแทน แต่ก็ยังคงสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวกับผีผสมผสานไปกับความเชื่อในพุทธศาสนาอยู่ พิธีกรรมที่สำคัญซึ่งเป็นพิธีเก่าแก่ของชาวไทลื้อก็คือ พิธีเข้ากรรม ซึ่งเป็นพิธีการไหว้และเลี้ยงผี

ในหมู่บ้านจะมีหอผีเจ้าหลวงประจำหมู่บ้านแล้ว ยังมี “ใจบ้าน” ได้แก่เสาหลักประจำกลางหมู่บ้าน เป็นเสาปักลงครั้งแรกเมื่อเริ่มก่อตั้งหมู่บ้าน ซึ่งจะมีพิธีกรรมทุกปีอีกด้วย (ทรงศักดิ์, 2529.)

2.4.1.9. โรคภัยและการรักษา

ในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านของชนชาวไทลื้อจะมีคนที่มีความรู้เรื่องการแพทย์ และสามารถรักษาคนไข้ได้ จึงเรียกว่า “หมอยา” บุคคลเหล่านั้นส่วนมากจะเก็บพืชที่เป็นยาและรักษาคนไข้ในระหว่างที่ว่างเว้นจากการทำนา ส่วนใหญ่จะทำการรักษาได้แก่โรคทางอายุรศาสตร์ โรคที่ปรากฏภายนอก รวมทั้งโรคที่ยากแก่การรักษาและโรคที่เกิดขึ้นประจำของท้องถิ่น โรคที่สามารถทำการบำบัดรักษาได้ผลดี ได้แก่ ไข้จับสั่น ไข้รากสาด ไข้หวัด โรคเรื้อน โรคบิด โรคกระเพาะและลำไส้ โรคริดสีดวง โรคประสาท ปวดฟัน กระจกหักและพิษงู เป็นต้น สำหรับยาที่ใช้มีทั้งพืชและสัตว์ รวมทั้งแร่ธาตุ โดยที่หมอยาเป็นผู้เก็บและปรุงด้วยตนเอง แบ่งเป็นยารับประทาน ยาล้างภายนอก และยาทา หมอยามีได้มีการสืบทอดทางการสอน ส่วนมากเป็นความรู้ที่ผู้สนใจได้จากการอ่านและทางปฏิบัติแล้วสะสมเป็นประสบการณ์ (เฉาเสิงจางและจางหยวนซิง, 2530.)

2.4.2 ม้ง หรือ แม้ว (Hmong)

2.4.2.1 ประวัติและความเป็นมา

แม้วเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ตามบริเวณพื้นที่ในเขตภูเขาสูงในภาคเหนือ เรียกตัวเองว่า ม้ง (Hmong) ซึ่งแปลว่าอิสระชน คำว่าแม้วเป็นคำที่ใช้เรียกกันทั่วไปในประเทศไทย ลาว เวียดนาม หรือฝรั่งเศส ซึ่งที่จริงเป็นคำที่มีเสียงเพี้ยนมาจากคำว่า เมี้ยว ที่คนจีนเรียกชนกลุ่มนี้ คำว่าแม้ว หรือเมี้ยว นั้น แปลว่าคนป่าหรือคนเถื่อน ชาวแม้วชอบให้คนทั่วไปเรียกตนเองว่าม้ง ซึ่งในปัจจุบันทางราชการก็พยายามให้คนทั่วไป เปลี่ยนจากการเรียกแม้วมาเป็นม้งแทน แต่ก่อนม้งอาศัยอยู่ในประเทศจีน มีอาณาจักรและกษัตริย์ปกครอง ต่อมาเมื่อราชวงศ์แมนจูขึ้นครองราช ได้มีนโยบายที่จะปราบปรามให้ม้งยอมจำนนโดยสิ้นเชิงจึงเกิดการสู้รบกันขึ้น การสู้รบแต่ละครั้งชาวม้งต้องประสบความพ่ายแพ้ ในที่สุดชาวม้งก็เริ่มอพยพลงสู่ทางใต้จนถึงบริเวณลุ่มน้ำแดง ในมณฑลตังเกี๋ย และได้เกิดการสู้รบกับชาวญวนอีก ชาวม้งสู้กองทัพญวนไม่ได้จึงหนีกระจายขึ้นไปอยู่ตามบริเวณภูเขาสูงบริเวณแคว้นสิบสองจุไทยและสิบสองปันนา ชาวม้งบางกลุ่มได้อพยพไปอยู่ บริเวณทุ่งไหหินซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรลาว เดียนเบียนฟู ในเวียดนาม และอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณ พ.ศ. 2400

2.4.2.2 การอพยพเข้าประเทศไทย

ศูนย์วิจัยชาวเขาที่เชียงใหม่มีความเห็นว่า ชาวม้งเข้ามาในประเทศไทยราวปี พ.ศ. 2393 โดยเข้ามาในประเทศไทยได้ 3 จุดใหญ่ ๆ คือ

1. เป็นจุดที่เข้ามาก่อนและเข้ามามาก อยู่ในแนวเมืองคาย- ห้วยทราย- เชียงของ ทางทิศเหนือสุด

2. อยู่ในแนวสายบุรี-ปัว ทางทิศใต้ลงไป

3. เป็นจุดที่เข้มาน้อยที่สุด อยู่ในแนวภูเขาคาย-เลย โกลีเวียงจันทร์

ชาวม้งกลุ่มแรกเดินขึ้นไปตามพรมแดนพม่าแล้วมุ่งไปทางทิศใต้สู่จังหวัดเชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน

ชาวม้งกลุ่มที่สอง เดินมุ่งลงไปทางทิศใต้ ตามแนวพรมแดนของประเทศลาว แล้วไปสมทบรวมกับผู้อพยพเผ่าอื่น ๆ ค่อย ๆ แทรกซึมเข้าไปในเขต ทุ่งช้าง ปัว (จ.น่าน) แพร่ แจ็กน้อย จนกระทั่งถึงเขตจังหวัดเพชรบูรณ์

2.4.2.3 เชื้อชาติและภาษา

ม้งจัดอยู่ในตระกูล จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan Stock) ที่มีแต่ภาษาพูด ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง ภาษาม้งเป็นภาษาหนึ่งในตระกูล ม้ง-เมี่ยน หรือที่รู้จักกันในชื่อตระกูลภาษาม้ง-เย้า ภาษาม้งที่พูดกันในประเทศไทยนั้น แบ่งเป็นภาษาย่อยที่สำคัญ 2 ภาษา คือ

1. ภาษาม้งจิว (Hmong Njua) หรือเรียกกันในภาษาไทยว่า ภาษาม้งเขียว (ม้งดำ ม้งน้ำเงิน หรือม้งลาย)

2. ภาษาม้งเดีว (Hmong Daw) หรือที่เรียกกันในภาษาไทยว่า ภาษาม้งขาว

(สำนักงานวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชียอาคเนย์, 2538)

ม้งบางส่วนมีการนำภาษาจากชาติอื่นมาใช้พูดจากัน เช่น ภาษาจีน ภาษายูนนาน ภาษาลาว ภาษาไทยภาคเหนือ เป็นต้นและม้งก็มักจะเรียนพูดภาษาของคนใกล้ตัว เช่น ลาว ไทยเหนือ กะเหรี่ยง และฮ่อ แล้วแต่ว่าจะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้กับชนชาติใด

ม้งมีตำนานกำเนิดของเผ่าตนว่าบรรพบุรุษแต่โบราณนั้นอาศัยอยู่ในดินแดนอันหนาวเย็นซึ่งหิมะตกหนัก และราตรีก็ยืดยาวในหมันตฤดู ซึ่งเป็นมูลให้สันนิษฐานกันว่าชาวม้งคงอพยพมาจากที่ราบสูงทิเบต ไชปีเรีย และมองโกเลียเข้าสู่ประเทศจีน และตั้งหลักแหล่งอยู่แถบลุ่มแม่น้ำเหลือง (ฮวงโห) เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว เพราะเหตุที่ถูกคนจีนรุกรานพยายามปราบเอาเป็นเมืองขึ้นอยู่ตลอดเวลา ทำให้ม้งรู้สึกเป็นศัตรู และเมื่อพ่ายแพ้ก็มีการอพยพออกจากลุ่มน้ำเหลืองอยู่เรื่อยๆ มีครั้งใหญ่ๆ นับได้สามครั้งด้วยกัน ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึง 19 จนถูกปราบราบคาบลง ในราว ค.ศ. 1870 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 รัฐบาลจีนพยายามที่จะห้ามมิให้ม้งแต่งกายแปลกแตกต่างจากคนจีนอื่นๆ ห้ามมิให้พูดภาษาม้งแต่ก็ไม่สำเร็จ การห้ามปรามครั้งนี้กลับมีผลให้ม้งลุกขึ้นต่อต้านและมีการอพยพออกไปหาอิสรภาพกันอีกกระลอกหนึ่ง ถึงกระนั้นก็ยังมิมีประชากรม้งราวสี่ล้านคนอยู่ในประเทศจีนเมื่อ พ.ศ. 2526 ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าม้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในลาวตั้งแต่เมื่อใด ทราบแต่ว่าใน พ.ศ. 2393 ก็มีหมู่บ้านม้งอยู่กันอุ้นหนาฝาคั่งบนดอยรอบเมืองหลวงพระบาง และอีกราวครึ่งศตวรรษต่อมาม้งก็เล่าประวัติของตนว่าได้เริ่มเข้ามาตั้งรกรากกันในประเทศไทย

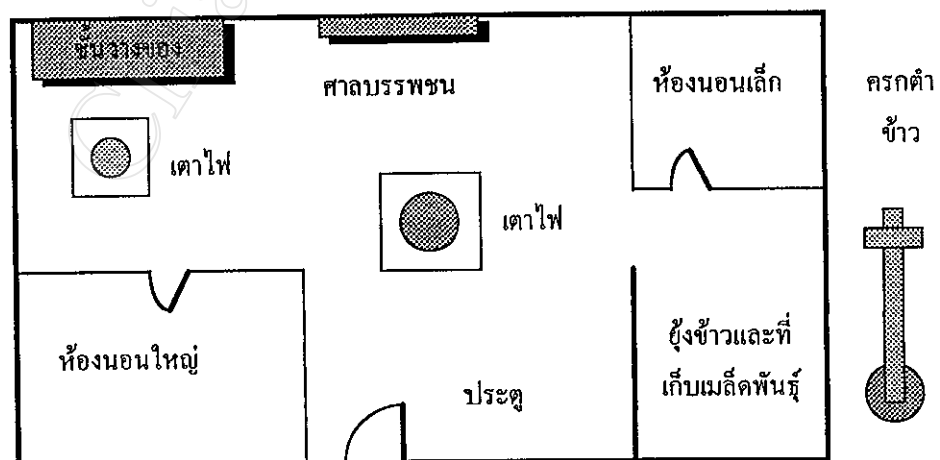
การสำรวจสำมะโนประชากรเมื่อกลางปี พ.ศ. 2526 พบว่ามีหมู่บ้านม้งกระจายอยู่ในประเทศไทยถึง 245 หมู่รวมพลเมืองทั้งสิ้นประมาณ 58,000 คน (ไม่รวมม้งซึ่งหลงไหลจากลาวซึ่งกันไว้ในค่ายอพยพชายแดน) (ชูพินิจ, 2522).

2.4.2.4 ถิ่นที่อยู่อาศัยและสภาพหมู่บ้าน

ม้งชอบตั้งหมู่บ้านอยู่บนดอยสูง โดยระยะทางระหว่างหมู่บ้านถึงไร่นาไกลพอที่สัตว์เลี้ยงจะไม่ไปย่ำยี หรือขโมยกินพืชพันธุ์ให้เสียหาย หมู่บ้านม้งไม่มีแบบผังโดยเฉพาะของตน แต่ก็มักจะตั้งกันเป็นรูปเกือกม้า ทุกเรือนหันหน้าออกจากภูเขาและจะไม่สร้างบ้านซ้อนกันเพราะเกรงว่าจะไปขวางทางผีเห่าที่จะต้องเข้าออกบ้านเป็นทางตรงจากประตูเสมอจะต้องไม่มีสิ่งใดมาขวางกั้น

หมู่บ้านม้งประกอบไปด้วยกลุ่มเรือนหลายๆ หย่อม แต่ละหย่อมจะมีบ้านราว 7-8 หลังคาเรือน โดยมีเรือนใหญ่ของคนสำคัญอยู่ตรงกลาง แวดล้อมด้วยเรือนย่อมของเหล่าบริวารหรือลูกหลาน เหตุที่ม้งจะย้ายหมู่บ้านนั้นมีหลายประการหลักใหญ่คือดินจืดเพาะปลูกไม่ได้ผลต้องหาที่ทำกินใหม่ นอกนั้นก็ยังมีเหตุเช่น คนทรง (หรือเจ้าที่ประทับทรง) ทำนายว่าจะมีเหตุเภทภัยร้ายแรงถ้าไม่รีบย้าย หรือเกิดเรื่องขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่บ้านเมือง หรือชนกลุ่มอื่นในท้องถิ่น เกิดโรคระบาดร้ายแรง หรือขาดแคลนหญิงสาววัยสมรสในหมู่บ้านม้งใกล้เคียง ขนาดของหมู่บ้านแตกต่างกันมากที่ใดมีคนอยู่ทำการเพาะปลูกหากินมานานจนดินจืดหมดแล้วเช่นแถบจังหวัดน่านซึ่งเป็นถิ่นแรกที่ม้งเข้ามาลงหลักปักฐานในเมืองไทยหมู่บ้านก็จะมมีขนาดเล็ก ในถิ่นที่เพิ่งมีคนย้ายเข้าไปอยู่ไม่นานยังมีที่ทำกินอุดมสมบูรณ์หมู่บ้านก็มีขนาดใหญ่ (ลูวิสและลูวิส, 2528)

บ้านเรือนของชาวม้งปลูกเป็นโรงคลุมพื้นดินที่ทึบจนแน่น ยกพื้นสูงเฉพาะที่นอนนอกจากนั้นจะมีพื้นเป็นพื้นดิน ใช้วัสดุในการปลูกบ้านจากธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณนั้น ฝาบ้านใช้ไม้ฟากตั้งเรียงกัน ขนาบด้วยไม้ไผ่ทั้งข้างล่างและข้างบน หลังคามุงด้วยใบคา หรือใบก้อ ภายในบ้านมีเตาไฟตั้งอยู่บนพื้นดินตรงกลางสำหรับผิงไฟและทำอาหารม้งไม่นิยมทำรั้วบ้าน หรือรั้วหมู่บ้านอย่างชาวเขาเผ่าเข้าหรือลีซอ (ซูพินิจ, 2522)

รูป 2 แสดงแผนผังการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านของม้ง

2.4.2.5 ลักษณะทางกายภาพ

พวกมั่งมีรูปร่างคล้ายคนจีนแต่ผิวคล้ำกว่าเล็กน้อย มีรูปร่างดี พวกผู้ชายจะสูง ผู้หญิงมั่งจัดอยู่ในชั้นสวย

การแต่งกายของผู้หญิง นุ่งกระโปรงอัดกลีบรอบตัวยาวแค่นำ ใช้ผ้าใยกล้วยหรือผ้าฝ้ายทอมือ เขียนลวดลายบาติกอันเป็นเอกลักษณ์ของมั่ง เผ่าอื่นๆ ไม่มีกรรมวิธีเขียนลาย ลงสีผึ้งย้อมสีแบบนี้ โดยการวาดลวดลายด้วยสีผึ้งเหลวลงบนผ้าขาวพอสีผึ้งแห้งจับใยผ้าดีแล้วจึงจุ่มย้อมในน้ำคราม ย้อมเข้มตามต้องการ แล้วจึงนำไปต้มให้สีผึ้งหลุดจากผ้า ทำให้เกิดลวดลาย ส่วนสีผึ้งที่ลอยเป็นฝ้าเหนือน้ำซึ่งจะซ้อนเก็บไว้ใช้ในคราวต่อไป ใส่เส้นแขนยาวสีน้ำเงินหรือดำผ่องกลาง มีผ้าผูกเอวสีดำ ซึ่งพันรัดอย่างแน่นหนาหลายรอบมาก สวมที่รัดน่องสีดำ รวบผมตั้งขึ้นผูกไว้บนกลางกระหม่อมแล้วเกล้าเป็นมวยใหญ่ สวมผ้าโพกศีรษะหรือหมวก

ผู้ชายสวมกางเกงสีดำเป๋าห้อยลงมาเกือบถึงปลายขา เสื้อสีดำแขนยาวผ่าอกนิยมใช้ผ้ากำมะหยี่หรือผ้าฝ้าย สบายคิดครุฑเงินที่คอ และสาบอกที่ทับอยู่ด้านนอกอกซ้าย ตกแต่งด้วยลายปักที่สวยงาม ผ้าคาดเอวสีดำปักลวดลายที่ปลายทั้งสองด้าน (ขจัดภัย, 2538.)

2.4.2.6 ลักษณะทางสังคม

มั่งถือการสืบเชื้อสายโลหิตทางบิดาเป็นสำคัญ ครอบครัวมั่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ในครอบครัวหนึ่งจะมีชายผู้มีอาวุโสสูงสุดเป็นหัวหน้าและเป็นผู้นำในครอบครัว สมาชิกอื่น ๆ จะต้องฟัง ในขณะที่บิดา มารดา ยังมีชีวิตอยู่บุตรชายทุกคนที่อยู่กับบิดา มารดาจะแยกเรือนไปอยู่ต่างหากไม่ได้ เมื่อบุตรชายคนใดมีภรรยาต้องนำภรรยาเข้ามาอยู่ด้วย แต่สำหรับบุตรหญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็ต้องไปอยู่กับครอบครัวสามี เมื่อบิดา มารดาเสียชีวิตลง บรรดาลูก ๆ จึงจะแยกครอบครัวไปอยู่ที่อื่นได้ เรือนหลังเดิมจะให้บุตรชายคนแรกครอบครองต่อไป

2.4.2.7 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

มั่งเป็นชาวเขาที่ขึ้นชื่อในเรื่องของความขยันทำให้มีรายได้สูง ซึ่งพื้นที่ที่ทำการเกษตรยังคงทำไร่เลื่อนลอย โดยวิธีการโค่นล้มป่าไม่ว่าจะเป็นไม้เล็กหรือใหญ่ เมื่อโค่นป่าจนเตียนแล้วก็ทิ้งไว้ให้แห้งแล้วเผา พอถึงฤดูฝนก็เริ่มปลูกพืช พืชหลักที่ทำการเพาะปลูก ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด หัวผักกาด กะหล่ำปลี ปอ และยาสูบ นอกจากการเพาะปลูกแล้ว มั่งยังทำการเลี้ยงสัตว์หลายชนิด เช่น หมู ไก่ ม้า โค เป็นต้น โดยที่หมูและไก่เลี้ยงเพื่อบริโภคและประกอบพิธีกรรม ม้าและโค เลี้ยงไว้สำหรับบรรทุกสิ่งของและขาย

รายได้อีกทางหนึ่งที่ทำรายได้ได้ดี คือการเก็บของป่ามาขาย การทำเครื่องเงิน การตีเหล็ก รวมทั้งการเย็บปักถักร้อย ซึ่งในปัจจุบันผ้าใยกล้วยของม้งได้รับความนิยมมากในท้องตลาด (สำนักงานเลขานุการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยา, 2518.)

2.4.2.8 ศาสนา

ชีวิตม้งเกี่ยวพันอยู่กับเทวดาและภูติพรายทุกบททุกตอน ในบ้านเรือนที่อยู่อาศัยมีผีบ้านผีเรือนหลายตนคอยปกปักรักษาคนในบ้านให้พ้นภัยอันตรายจากบรรดาผีที่บันดาลโรคภัยไข้เจ็บและความตาย ผีเหล่านี้ยังคุ้มครองขวัญของพืชพันธุ์ธัญญาหารและวัวควาย เงินทอง เพื่อให้ครอบครัวนั้นอยู่เย็นเป็นสุขสมบูรณ์ด้วยพละทานมัย

ผีประตู่ สำคัญมากเพราะม้งเชื่อว่า เมื่อตายลงวิญญาณของเขาจะต้องขออนุญาตผีประตู่เพื่อจะลาจากบ้านออกไปสู่ปรโลก จึงต้องมีการเซ่นไหว้เป็นประจำทุกปี ด้วยหมูหนึ่งตัว

ในบ้านม้งทุกหลังต้องมีหิ้งบูชาบรรพชน เพื่อให้ทุกคนในบ้านจะได้กราบไหว้บูชาขอความคุ้มครองและมีการเซ่นไหว้ด้วยไก่ตัวผู้หนึ่งตัวเอาขนไก่จุ่มเลือดไปติดไว้กับกระดากขาด้วย

2.4.2.9 โรคภัยและการรักษา

ทุกหมู่บ้านจะต้องมีผู้ใหญ่ทั้งชายหญิงที่ได้รับการสืบทอดวิธีปฏิบัติบูชาเพื่อรักษาโรคภัยต่าง ๆ มาจากบรรพชน มีทั้งรักษาโดยสมุนไพร และทางไสยศาสตร์ เช่นมีการทำพิธีผูกข้อมือคนไข้ด้วยสายสิญจน์ฝ้ายหรือใยกล้วย หรือ ถ้ายังไม่ดีขึ้นก็คล้องด้วยกำไลคอ ข้อมือ หรือข้อเท้าทำด้วยโลหะ เป็นต้น (พอล และอีเลน , 2528.)

2.4.3 เย้า (Yao)

2.4.3.1 ประวัติและความเป็นมา

ถิ่นฐานเดิมของเย้าอยู่ทางตะวันออกของมณฑลไกวเจา ยูนนาน สุนหน่าและกวางสีในประเทศจีน ต่อมาเนื่องจากการทำมาหากินฝืดเคือง ประกอบกับถูกรบกวนจากชนเจ้าของประเทศ จึงได้พากันอพยพลงมาทางใต้เรื่อย ๆ เข้ามาสู่ตั้งเกี้ยว เวียดนามเหนือ ตอนเหนือของลาว ตอนเหนือของประเทศไทย และทางตะวันออกเฉียงเหนือของพม่า

2.4.3.2 การอพยพเข้าประเทศไทย

จากประวัติศาสตร์ กล่าวว่า เย้าถูกขับไล่จากตอนใต้ของมณฑลยูนนาน ให้อพยพลงสู่ทางใต้ ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 และต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 ลงมาอยู่ในพื้นที่ภูเขา ซึ่งล้อมรอบลุ่มแม่น้ำแยงซีเกียงต่อมาได้แผ่กระจายใน ไยนาน อินโดจีน และตอนเหนือของประเทศไทย

เย้าที่อพยพเข้าเมืองไทย อพยพมาจากจังหวัด น้ำทา ในประเทศลาว และเข้ามาที่จังหวัดน่านก่อน ในปัจจุบันชาวเย้าส่วนใหญ่อาศัยอยู่ทางตะวันออก และทางเหนือของจังหวัดเชียงราย นอกจากนี้ก็มีกระจัดกระจาย ในจังหวัดเชียงใหม่

2.4.3.3 เชื้อชาติและภาษา

เย้าเป็นชนชาติเก่าแก่พอ ๆ กับพวกม้ง และพวกโล-โล เป็นพวกที่มีตระกูลภาษาอยู่ในกลุ่ม จีน-ทิเบต (Sino-Tibetan) ตามบันทึกของจีนแจ้งว่าพวกเขาอาศัยอยู่ในบริเวณทางตะวันออกของมณฑลเกียงเจา เมื่อประมาณ 2500 ปีก่อน เย้าเรียกตัวเองว่าเมียน (Mien) ซึ่งแปลว่ามนุษย์ส่วนเย้า ซึ่งแปลว่าสุนัขหรือป่าเถื่อน

ภาษาเย้ามีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับภาษาม้งมากกว่าชาวเขาเผ่าอื่นๆ แต่ทั้งสองภาษาก็ยังมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ภาษาเย้าเป็นภาษาที่มีเสียงสูงต่ำได้รับอิทธิพลจากจีนเป็นอันมาก เป็นคำเดียวโดด ๆ ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเองแต่บางคนใช้อักษรจีนเขียนเป็นภาษาเย้า และอ่านออกเสียงเป็นภาษาเย้า ปัจจุบันมิชชันนารีได้คิดค้นอักษร โรมันและไทยมาใช้เขียนภาษาเย้าด้วย (พอล และอีเลน , 2528)

2.4.3.4 ถิ่นที่อยู่อาศัยและสภาพหมู่บ้าน

พวกเขานิยมนั่งหมู่บ้านบนไหล่เขา บริเวณต้นน้ำลำธาร สูงประมาณ 1000-1150 เมตร ซึ่งอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าหมู่บ้านของพวกม้งและลีซอ หมู่บ้านเขามักมีขนาดเล็กโดยเฉลี่ยแล้วมีประมาณ 15 หลังคาเรือน มักมีการโยกย้ายหมู่บ้านบ่อย ๆ ในช่วงเวลา 10-15 ปี แต่หมู่บ้านบางแห่งก็ได้ตั้งอยู่อย่างถาวรโดยไม่โยกย้ายไปไหน

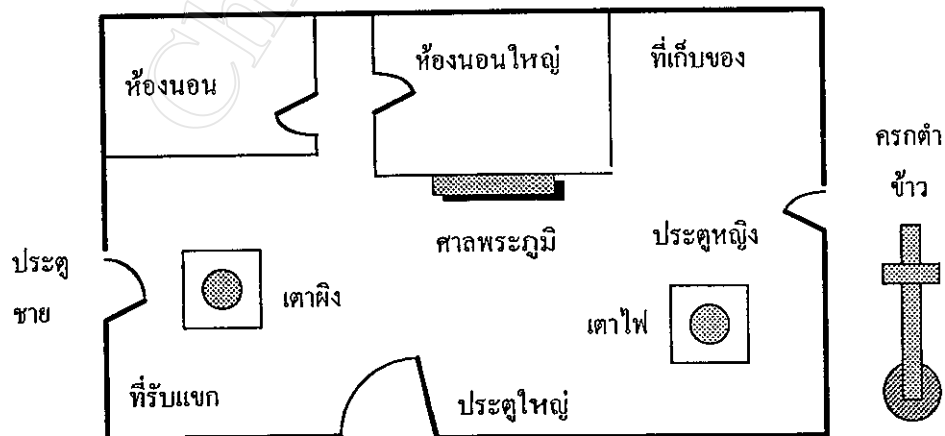
บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านใกล้กับต้นน้ำลำธารซึ่งไหลแรง หรือเป็นธารน้ำตกจากบนเขาขนาดเล็ก ๆ เพื่อเอากะบอกไม้ไผ่ผ่าครึ่งต่อกันทำเป็นท่อหรือรางน้ำนำมาใช้ภายในหมู่บ้านได้ต่างกับชาวเขาบางพวก เช่น มูซอ และอีก้อ ซึ่งต้องเสียเวลาเดินลงไปตักน้ำยังลำธารหรืออ่างน้ำข้างล่าง บางหมู่บ้านสร้างรั้วไม้ไผ่ล้อมรอบบริเวณหมู่บ้านไว้ เพื่อไม่ให้สัตว์เลี้ยงออกไปหากินข้างนอก

บ้านเข้าปลูกคร่อมดิน ใช้พื้นดินเป็นพื้นบ้าน ใช้วัสดุในท้องถิ่นสำหรับปลูกสร้าง ไม้บางประเภทโดยเฉพาะไม้ที่ถูกฟ้าผ่าเข้าจะไม่ใช้ปลูกบ้าน

บ้านมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมพื้นผ้ามุมหลังคาด้วยหญ้าคาหรือใบหวาย ผ่าบ้านอาจจะเป็นไม้เนื้ออ่อนที่ผ่าแล้วตากให้เรียบ การกั้นฝาบ้านเข้าจะกั้นในแนวตั้ง บ้างก็ใช้ไม้ไผ่หรือใช้ฟางข้าวผสมดิน โคลนก่อเป็นกำแพงเป็นฝาผนังก็มี

สองฟากบ้านซ้ายและขวามีประตูเข้าออกข้างละบาน “ประตูชาย” เปิดเข้าสู่บริเวณรับแขก “ประตูหญิง” เปิดเข้าสู่ครัว ประตูที่สามเรียกว่า “ประตูใหญ่” ไม่ใช่เพราะขนาดใหญ่แต่เพราะความสำคัญเพราะเป็นประตูที่ใช้เวลาทำพิธีต่าง ๆ อยู่ตรงข้ามกับศาลพระภูมิ

ในบ้านมีเตาไฟใหญ่สองเตา เตาหนึ่งใช้ประกอบอาหาร อีกเตาหนึ่งใช้ต้มข้าวหมู เข่าเชื่อว่าผีอยู่ในเตาจึงไม่มีใครกล้าวางเท้าหรือนั่งหันหลังให้เตา

รูป 8 แสดงแผนผังการแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านของเข่า

2.4.3.5 ลักษณะทางกายภาพ

รูปร่างลักษณะตลอดจนผิวพรรณของพวกเขามีส่วนคล้ายคลึงกับคนจีนมาก ความสูงโดยเฉลี่ยทั้งชายและหญิงเท่า ๆ กับคนไทยทั่วไป ผู้หญิงเข้ามามีรูปร่างหน้าตาค่อนข้างสวย ประกอบกับความสะอาดสะอาด จึงทำให้ผู้หญิงเข้ามามีเสน่ห์กว่าผู้หญิงชาวเขาเผ่าอื่น ๆ

การแต่งกายของผู้หญิงนิยมเสื้อคลุมคอแหลมรูปตัววี สีดำหรือสีน้ำเงิน ยาวถึงข้อเท้า ผ่าด้านหน้าตลอด ติดไหมพรมสีแดงที่อกเสื้อรอบคอลงมาถึงหน้าท้อง ผ่าด้านข้างทั้งสองตั้งแต่เอวลงไป ทำให้ส่วนชายเสื้อด้านล่างตั้งแต่เอวลงไปมีลักษณะเป็น 3 แฉก คือ แผ่นหน้า 2 แฉก และแผ่นหลังผืนใหญ่ 1 แผ่น เวลาสวมชายผ้าด้านหน้าสองแฉกจะไขว้กันและพันรอบเอวไปผูกเงื่อนด้านหลัง ส่วนแผ่นหลังปล่อยไว้ปิดด้านหลังใช้รอนั่งกัน กางเกงเบื่อนได้ ออกเสื้อกั๊กติดกันด้วยแผ่นเงินสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดหัวเข็มขัดผู้ชายตั้งแต่อกลงมาจนถึงเอว ประมาณ 7-8 อัน กางเกงทำด้วยผ้าสีน้ำเงินเข้มหรือดำ ด้านหน้าทั้งสองของขากางเกงจะปักด้วยลวดลายดอกกลางละเอียดถี่ยิบ มีสีสรรงดงามเป็นที่สะดุดตา ผ้าโพลีเอสเตอร์มีความกว้างประมาณ 90 เซนติเมตร ยาว 4-5 เมตร ปักปลายทั้งสองข้างด้วยลวดลายดอกวงงดงาม

เครื่องประดับที่ใช้ตกแต่งเมื่อประกอบงานพิธีต่าง ๆ จะสวมกำไลคอทำด้วยเงิน ต่างหูเงิน เป็นรูปกลมเหมือนแหวนตรงกลางมีลูกศรชี้ลงมา สวมแหวนเงิน สวมกำไลแขนคู่ใหญ่เหนือข้อมือซ้ายซึ่งพันไว้หลายรอบด้วยเงินเส้นยาว ข้อมือขวาไม่สวมอะไรเพราะไม่สะดวกในการทำงาน

ผู้ชายนุ่งกางเกงสีดำหรือน้ำเงินเข้มคล้ายกางเกงจีน ขลิบขากางเกงด้วยไหมสีแดง สวมเสื้อดำหรือน้ำเงินเข้ม ผ่าอกไขว้ไปข้าง ๆ เล็กน้อยแบบเสื้อคนจีนมีลวดลายติดอยู่เป็นแถบแคบ ๆ ตามแนวที่ผ่าลงมา ติดกระดุมเงินซึ่งทำเป็นรูปกลม ๆ ที่คอและที่รักแร้เป็นแนวลงไปกับเอว เสื้อยาวคลุมเอวไม่สั้นแบบเสื้อม้ง

ปัจจุบันการแต่งกายตามประเพณีนี้ พวกผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงรักษาแบบดั้งเดิมอยู่ แต่ผู้ชายนั้นนิยมการแต่งกายแบบคนไทยหรือคนพื้นเมืองเสียเป็นส่วนใหญ่ จะแต่งกายประจำเผ่าก็ต่อเมื่อเป็นวันสำคัญ ๆ เช่นวันปีใหม่ วันแต่งงาน เป็นต้น

2.4.3.6 ลักษณะทางสังคม

ลักษณะทางครอบครัวของเข่าเป็นทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย คือ เป็นครอบครัวเดี่ยวมีพ่อ แม่และลูก และเป็นครอบครัวขยายโดยที่บุตรชายเมื่อแต่งงานแล้วจะต้องพากรรยาเข้ามาอยู่ในครอบครัวของตน และจะนับถือผีบรรพบุรุษฝ่ายสามี แต่ถ้าหากในบ้านผู้หญิงมีลูกสาวเพียงคนเดียวก็สามารถจะพาสามีเข้าอยู่ในบ้านผู้หญิงได้เช่นกัน โดยลูกที่เกิดมาต้องนับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายมารดา (ขจิตภัย, 2538)

2.4.3.7 ลักษณะทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจของเข้าขึ้นอยู่กับ การเกษตรโดยตรง แต่เข้าก็ยังคงทำการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย กล่าวคือ การเคลื่อนย้ายไร่ไปเรื่อย ๆ และทำการเพาะปลูกแบบโค่นป่าและเผาซึ่งถือว่าเป็นการทำลายป่าไม้และต้นน้ำลำธาร โดยพืชส่วนใหญ่ที่ทำการเพาะปลูกได้แก่ ข้าวเจ้า (ส่วนใหญ่ปลูกเพื่อการบริโภค) ข้าวโพด มันฝรั่ง งามาเฟ ละหุ่ง ท้อ ฝ้าย

การเลี้ยงสัตว์ก็จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ นิยมเลี้ยงม้า หมูและไก่ ทั้งนี้โดยที่ม้านั้นสำหรับการขี่เดินทางและขนของ หมูและไก่เลี้ยงกันมากเพื่อใช้เป็นเครื่องเซ่นบูชาในพิธีกรรม และใช้ประกอบอาหารในงานเลี้ยงวันแต่งงาน

ปัจจุบันเข้าได้มีการพัฒนางานฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้านเช่น การทำหมวก กระเป๋า กางเกง เสื้อ และการทำเครื่องประดับเงิน จำหน่ายเป็นรายได้เสริมซึ่งทำรายได้ได้ดี (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการปฏิบัติการจิตวิทยา, 2518)

2.4.3.8 ศาสนา

มีการผสมผสานความเชื่อสองลัทธิคือ ลัทธิบูชาภูติผีและวิญญาณบรรพบุรุษกับลัทธิเต๋า ซึ่งได้รับจากจีนเมื่อ 5-6 ศตวรรษที่แล้วเข้าด้วยกันอย่างแยกไม่ออก

ซึ่งเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัวมีผีสิงสถิตย์อารักขาอยู่ทั้งสิ้น ซึ่งมนุษย์จะต้องระวังไม่ไปเหยียบหยาบให้ผิดใจกัน พิธีการเช่นไหว้บรรพชนก็คล้ายของจีน คือลูกหลานจัดตั้งเครื่องเซ่น ไม่เป็นหมูก็ไก่ พร้อมเหล้า เผากระดาษเงินและกระดาษรูป อัญเชิญให้มารับเครื่องเซ่นและคุ้มครองลูกหลานจากภัยอันตรายทั้งปวง

2.4.3.9 โรคภัยและการรักษา

หากมีผู้ใดเกิดการเจ็บป่วย ก็จะมีการเชื้อเชิญหมอผีมาเสี่ยงทายตรวจดูว่าไปถูกผีอะไรที่ไหนมากก็จะไปสะเดาะเคราะห์ บนบานศาลกล่าวด้วยไก่ หากป่วยมากก็ต้องใช้ทั้งหมูและไก่ พร้อมด้วยสุรา รูป ดอกไม้ นอกจากนี้มีความเชื่อทางไสยศาสตร์แล้วยังมีการรักษาด้วยพืชสมุนไพร ในหมู่บ้านซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันการสาธารณสุขได้เข้าไปถึงทำให้มีการรักษาด้วยยาแผนปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ (พอลและอีเลน, 2528.)

2.5 ที่ตั้งของหมู่บ้านที่ทำการศึกษา

1. หมู่บ้านเฮี้ย หมู่ 1 ต.ศิลาแลง อ.ปัว จ.น่าน ที่ระดับความสูง 260 เมตรจากระดับน้ำทะเล เส้นรุ้ง 19 องศา 10 ลิปดา เส้นแวง 100 องศา 56 พิลิปดา N 2119700 E 670400 (ที่มา กรมแผนที่ทหาร, 2535.)

2. หมู่บ้านคอยตัว หมู่ 7 ต.ศรีภูมิ อ.ท่าวังผา จ.น่าน ที่ระดับความสูง 950 เมตรจากระดับน้ำทะเล เส้นรุ้ง 19 องศา 19 ลิปดา เส้นแวง 100 องศา 37 พิลิปดา N 2136500 E 670300

3. หมู่บ้านสันเจริญ หมู่ 6 ต.ผาทอง อ.ท่าวังผา จ.น่าน ที่ระดับความสูง 450 เมตรจากระดับน้ำทะเล เส้นรุ้ง 19 องศา 17 ลิปดา เส้นแวง 100 องศา 3 พิลิปดา N 669300 F 2131300 (ที่มา กรมแผนที่ทหาร, 2512.)

ตาราง 8 แสดงจำนวนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน

หมู่บ้าน	จำนวนหลังคาเรือน	จำนวนครอบครัว	ผู้ชาย	ผู้หญิง	รวม
บ้านเฮี้ย	95	161	314	278	592
คอยตัว	93	146	365	340	705
สันเจริญ	57	79	232	209	441

